

Naturafdelingen i 2020

Status og udvikling

Koloni af sølvmåger på Kyholm i 2019

Naturafdelingen i 2020 - status og udvikling

Dette notat erstatter Samsø Naturskoles årsrapport, der er udgivet siden naturskolens etablering i 1986. Når der brydes med den lange tradition for årsrapporter, skyldes det, at det i dag giver mere mening at fokusere på Naturafdelingens samlede opgaveløsning – og ikke mindst på de fremadrettede aktiviteter.

Visioner og nye aktiviteter

I Samsø Kommunes forslag til Plan- og Agenda 21 strategi, som ventes vedtaget primo 2020, er "Naturkvalitet" et af temaerne. Planstrategien lægger op til nye aktiviteter inden for en række af Naturafdelingens kerneområder f.eks. naturformidling, sikring af biodiversitet og sårbar natur, nye naturplejeaktiviteter - også uden for Natura 2000 områderne. Desuden vil kommunen arbejde på en forbedret vandkvalitet i Sørenden, realisering af naturprojekter i Besser Made, Tranebjerg Mose, medvirke til at der plantes ny skov samt forbedret adgang til den mere robuste natur.

Naturafdelingen vil naturligvis have disse mål for øje og har allerede forslag til konkrete aktiviteter, der imødekommer Planstrategien. Afdelingen forventer, at opgaverne vil inddrage både interne og eksterne samarbejdspartnere.

Et særligt ansvar

Ved Rævebakkerne er et mindre område fredet bl.a. på grund af den sjældne "Salep-gøgeurt". Arten følges nøje med årlige optællinger, og naturplejen i området har i en længere årrække særligt fokus på at sikre denne art gode vilkår. Salep-gøgeurt blev i 2007 udpeget som en kommunal ansvarsart for Samsø Kommune. Arten har flere voksesteder på Samsø - fra få individer nogle steder til ca. 2000 på Rævebakkerne.

Ny færge – flere turister

Den nye færgeforbindelse til Århus vil give flere besøgende, der ikke medbringer bil. Naturafdelingen overvejer nye formidlingstilbud, der kan imødekomme denne målgruppe. Visse formidlings- og aktivitetstilbud forventes at blive udviklet i samarbejde med lokale borgerforeninger med arbejdstitlen "Samsøs landsbyer i bevægelse".

Udstilling på Samsø Naturskole

Som noget nyt vil udstillingen i 2020 indeholde information om kommunens naturpleje.

Aktuel naturformidling, naturskole og Blå-Flag Center

Mange af afdelingens formidlingsaktiviteter er fagligt og metodisk udviklet over en længere årrække, og de bedste og mest populære vil naturligvis fortsat blive udbudt. Lærere på lejrskoletur vælger meget ofte samme aktivitet som ved et tidligere besøg - nu blot med en ny klasse. Mange vælger desuden aktivitet efter anbefaling fra kolleger. Det må naturskolen tolke som udtryk for tilfredshed, men det medfører i sagens natur, at visse aktiviteter gennemføres meget ofte.

Naturvejledning for organiserede grupper

Alle grupper kan kontakte Naturafdelingen og bestille et undervisningsforløb, en naturtur eller anden form for naturaktivitet. Lokale grupper kan gratis benytte disse tilbud. Udenøjs grupper betaler 400 kr. i timen inden for normal arbejdstid og 600 kr. i timen aften og weekend.

De lokale skoler inddrager naturskolen som et supplement til den aktuelle undervisning.

Emnet er derfor givet på forhånd, og naturskolen kan bidrage med faglige og metodiske kompetencer. Blandt de emner og aktiviteter skolerne efterspurgte i 2019 kan nævnes: dissektion af fugle, bygning af fuglekasser, stenslibning, ture i skoven, regnorme og nedbrydning (i skolehaven), tilrettelæggelse af skolernes motionsdag, svampetur m.m.

Skolehavens kompostbunke viste sig at være en sand guldgrube af orme, larver og andre nedbrydere.

Stemmingsbillede fra fjorden. Grågæs i morgensol

Tilrejsende grupper som lejrskoler, private grupper m.fl. vælger typisk ud fra andre kriterier. Her er naturskolebesøget eller naturturen ofte en "isoleret" begivenhed og uden tæt sammenhæng til hverdagen hjemme. Undtagelsen til dette er besøg af kolleger fra andre kommuner og de relativt sjældne besøg af gymnasier. Sidstnævnte har ofte et meget veldefineret fagligt mål med besøget.

I 2019 blev der fanget en ny krabbeart på Samsø. "Asiatisk Strandkrabbe" menes at være kommet til Europa med ballastvand fra handelsskibe. Arten er tilsyneladende allerede ret udbredt.

Natur og Miljøafdelingen fra Assens Kommune på studietur i Nordby Bakker

Velkomst-arrangement på naturskolen for nye tilflyttere på Samsø

Samsø Naturskole har i 2019 fået en ekstra bevilling til opgradering af udstyr. Dette sammenholdt med en mindre renovering af udstillingen, forbedret IT og en aktiv hjemmeside gør naturskolen godt rustet til den kommende sæson. Vedligeholdelse af naturskolens bygninger og udeareal varetages i dag af kommunens ejendomsservice.

Naturvejledning ved offentlige arrangementer

Offentlige aktiviteter udbydes af Samsø Naturskole og Blå-Flag Center. Sommerprogrammet er sammensat, så særligt populære aktiviteter gentages ofte. Det letter både planlægning og markedsføring, og det er muligt, da den primære målgruppe udskiftes løbende hen over sommeren. Programmet blev i 2019 suppleret med større arrangementer som Åben Hjortholm og deltagelse i flere større events.

Et par nye aktiviteter blev forsøgt: Aftentur med flagermusdetektor og workshop for fotointeresserede. Formen for disse aktiviteter er endnu ikke helt på plads, men idéerne er gode nok, og der vil fortsat blive udviklet på dem.

Deltagelse i større lokale arrangementer

Der er ved at være tradition for, at Naturafdelingen deltager i Samsø Råvarefestival. Her præsenteres kommunens naturpleje med fremvisning af gutefår evt. suppleret med mulighed for at købe skind og kødprodukter. I nogle tilfælde har det været i samarbejde med privat dyreholder.

Som en helt ny event i 2019 blev der afholdt vikingefestival. Samsø Museum (Moesgård Museum) var primær arrangør i samarbejde med Naturafdelingen. Arrangementet var en succes og gentages i 2020 på en ny lokalitet ved Kanhavekanalen.

Gutefårene deltog både på Samsø Råvarefestival og de nye Vikingefestival

På Naturens Dag var der mulighed for at få en snak om Biosamfund Samsø.

For første gang deltog Naturafdelingen i den nationale "Naturens Dag". Arrangementet blev afholdt ved Samsø Golfklub i et samarbejde mellem golfklubben, Danmarks Naturfredningsforening, Samsø Jagtforening, Samsø Naturskole og med deltagelse Biosamfund Samsø og Sambiosen. Samsø Naturskoles bidrog med undersøgelse af plante- og især dyrelivet i et par vandhuller på golfbanen. Rygterne om at der skulle være kæmpe ål i vandhullerne blev bekræftet. Naturafdelingen deltager gerne igen.

Ny hjemmeside

Naturskolens hjemmeside har i en årrække været hosted af ekstern udbyder, der stoppede uden varsel inden højsæsonen. Denne erfaring førte til, at Samsø Naturskole i dag indgår i kommunens hjemmeside. Samsø Naturskole kan dog også tilgås direkte på www.samsønaturskole.dk

Samsø Naturskole på Facebook

Fra februar 2020 kan man følge naturskolen på Facebook. I første omgang vil siden blive brugt som et supplement i markedsføringen af naturskolens aktiviteter og til at fortælle små aktuelle historier om naturen på Samsø.

Naturpleje

Naturpleje har ofte som formål at opretholde et naturområde i en bestemt tilstand. Et fællestræk for mange plejeaktiviteter er at bevare de såkaldte lysåbne naturtyper ved at begrænse eller forhindre tilgroning. Da de oprindelige store og vilde planteædere er forsvundet i landskabet, er det i dag husdyr, der er med til at bevare heder, overdrev og enge.

Yderligere information i folderen "Eksempler på naturpleje i Samsø Kommune", der kan læses på kommunens hjemmeside og fås i Naturafdelingen.

Igangværende plejeprojekter

De konkrete plejeaktiviteter gennemføres ofte i privatejede områder og i tæt samarbejde med lodsejere. Afgræsning er ubetinget den plejeform, der har arealmæssig størst betydning og derfor også den primære pleje i de store Natura 2000 områder ved Stavns Fjord og i Nordby Bakker. Afbrænding, maskinelle og manuelle rydninger gennemføres typisk på mindre arealer f.eks. på Nordby Hede, Rævebakkerne og som supplerende pleje på Hjortholm.

Her bør også nævnes "Naturplejegruppen" – en gruppe frivillige, der medvirker i mindre rydninger. Vinteren 2019-2020 har gruppen fjernet gyvel, brombær og mindre træer på et areal ved Vorbjerg.

Effektiv afgræsning på Hjortholm er til gavn for de gule engmyrer.

Naturafdelingen afbrændte et areal på Nordby Hede - og brandvæsenet slukkede 5 dage senere ...

Bekæmpelse af invasive eller uønskede arter

Sikring af en høj biodiversitet kan ind imellem kræve, at enkelte særligt aggressive arter bekæmpes for at give plads til de mange.

- Udbredelsen af Kæmpe Bjørneklo følges tæt. Arten er invasiv og ønskes helt udryddet på Samsø. I de senere år er udbredelsen af bjørneklo reduceret mærkbart.
- Naturafdelingen har gode erfaringer med bekæmpelse af Rynket rose ved fåregræsning, og vil tage kontakt til lodsejere, når der er kapacitet til at indgå i nye projekter.
- Gyvel kan visse steder være en problem-art, der kræver særlig opmærksomhed. Gyvel er bekæmpet i Nordby Bakker, ved St. Vorbjerg og i Strandskoven.
- Afdelingen er flere gange blevet kontaktet af lodsejere om bekæmpelse af Japansk Pileurt. Arten har endnu ikke bredt sig til naturområder, men den kan være problematisk i - og omkring haver.
- Vadegræs (Spartina) er sandsynligvis udplantet i fjordområdet i 1970-erne. Siden har planten bredt sig voldsomt. Plantens udbredelse er vel dokumenteret – senest ved en afhandling udført af specialestuderende i 2019. Der er meget begrænset erfaring med bekæmpelse af arten.

Bekæmpelse af ræve i fuglereservatet

Ifølge Natura2000 handleplanerne for Stavns Fjord er det en forpligtelse at sikre jordrugende fugle arter som edderfugl, klyde og terne gode yngleforhold på holmene i fjorden. Det sker bl.a. gennem landskabsplejen. Den vigtigste faktor for fuglenes ynglesucces er dog forekomsten af ræve. Blot en enkelt ræv på en holm kan medføre en dramatisk reduktion i antallet af reder. Det er velkendt og det blev understreget så sent som i 2019. Naturafdelingens løbende tilsyn med reservatet i vintermånederne omfatter derfor også spor af ræv. Registreres friske spor vil der normalt blive afholde jagt inden for få dage/uger. Jagten gennemføres i samarbejde med Naturstyrelsens lokale repræsentant og jagtlejerne.

Ræve-fri yngleområder er af afgørende betydning for bl.a. edderfuglene

Kortborde på alle P-pladserne giver vigtig information om natur og adgangsforhold

Vedligeholdelse af stier og markinformation

Visse fredningskendelser pålægger kommunen særlige opgaver. Det gælder f.eks. vedligeholdelse af stier og kortborde i Stavns Fjord fredningen.

I fredningerne i Nordby Bakker vedligeholdes kortborde og stipæle af Naturafdelingen, og Naturstyrelsen vedligeholder stierne.

Vedligeholdelse af visse P-pladser er også en kommunal opgave. Naturafdelingen har i samarbejde med Vejafdelingen udarbejdet forslag til den fremtidige vedligeholdelse.

Nye plejeprojekter – også uden for Natur 2000 områderne

- Naturafdelingen har i 2019 ryddet en gammel kystskrænt og et par oldtidshøje ved Rævebakkerne. For at forhindre ny opvækst af træer, vil der blive etableret græsning, når der opstår et behov. Rydningen har gjort både geologiske og kulturhistoriske landskabselementer synlige, og skrænterne vil på længere sigt kunne få en spændende og varieret flora.
- Et engareal på sydøen forventes indhegnet og afgræsset med kreaturer i løbet af 2020.
- Gadekærene i øens mange landsbyer er generelt i en dårlig forfatning. Naturafdelingen råder over et mindre beløb, der kan anvendes til forbedring af gadekærene og de nærmeste omgivelser. Vedligeholdelsen vil ske i dialog med borgerforeninger og/eller gadekærenes nærmeste naboer.
- Der er foreløbige planer om at fjerne bevoksninger af fyr på Nordby Hede kommende vinter.
- Naturplejegruppen har forslag til et nye lokaliteter og vil tage kontakt til lodsejere.

Rydning af gammel kystskrænt blev gennemført både med stor knuser og med motorsave

Større naturprojekter

En genskabelse af naturområde i Besser Made har været drøftet i årtier. Når der i dag er grund til en større optimisme, skyldes det flere forhold - herunder meget konstruktive drøftelser med lodsejere, at vandkvaliteten i Sørenden gennem en længere årrække er blevet markant forbedret, og at der er en forhåbning om, at der kan findes finansielle løsninger.

Tranebjerg Mose nord for Tranebjerg har potentiale til at blive et bynært rekreativt område med en varieret natur. Kommunen ejer et mindre areal og indgår gerne i et samarbejde med andre lodsejere. Området er beliggende i Sørendens opland og indgår derfor i kommunens samlede plan for hele Sørendens løb fra Tranebjerg til Besser Made / Stavns Fjord.

Naturovervågning

Tilsyn med beskyttede naturtyper (§3 områder) varetages i dag i formelt af Århus Kommune men i praksis i tæt samarbejde med Samsø Kommune. Samsø har ca. 800 registrerede §3 områder, der tilses i en 8-årig turnus.

Systematisk overvågning af særlige plante- og dyrearter gennemføres kun i begrænset omfang. Salep-gøgeurt følges tæt ved årlige optællinger på alle artens kendte voksesteder. Der er foranstaltet konkrete plejetiltag for at fremme arten. Stor Gyvelkvæler er en anden sjælden planteart, der er en vis opmærksomhed omkring, men registreringen er ikke lige så systematisk.

Der foretages i meget begrænset omfang registrering af sjældne dyrearter som f.eks. Grønbroget tudse, Strandtudse, Stor vandsalamander og flagermus, og de gennemføres både uformelt og usystematisk. Naturafdelingen assisterer lejlighedsvis ved div. fugletællinger, der foretages i samarbejde med ornitologer og stilles til rådighed for det nationale overvågningsprogram.

Stor vandsalamander

Grønbroget tudse foretrækker tilsyneladende nye eller oprensede vandhuller, og arten havde en markant fremgang i 1990-erne - netop i en periode, hvor der blev etableret mange nye vandhuller på Samsø. I de senere år har arten sandsynligvis været i tilbagegang. Omfanget af tilbagegangen er dog usikker, da arten ikke overvåges systematisk.

Grønt Råd

Naturafdelingen er sekretariat for Grønt Råd. Grønt Råd blev nedsat af kommunalbestyrelsen i 2009. Rådet består i dag af 10 lokale foreninger samt en repræsentant for Friluftsrådet, Århus Bugt. I 2020 gennemførte Grønt Råd en evaluering af de første 10 års arbejde. Evalueringen viste, at medlemmerne generelt er tilfredse med form og indhold og særligt værdsætter den interne dialog foreningerne imellem.

Grønt Råd gennemfører en årlig ekskursion. I 2019 var der fokus på kommunens behandling af affald og spildevand bl.a. med besøg på Affaldscenter Harpesdal, Samsø Spildevand A/S i Ballen og rensningsanlægget ved Nordby.

Projekt Dark Sky

Naturafdelingen har en mindre rolle i dette internationale projekt, der bl.a. handler om at begrænse lysforurening til gavn for både mennesker og dyr og at sikre, at det fortsat vil være muligt at opleve naturligt lyset fra måne og stjerner. Projektet arbejder på at få et område på Samsø certificeret som "Dark Sky Area". Som led i dette bliver der løbende foretaget mørkemålinger på en række udvalgte lokaliteter, og de foreløbige måleresultater ser meget lovende ud. I slutningen af 2019 havde Samsø besøg fra Anholt, der efter sigende skulle være det mørkeste sted i Danmark! Projekt Dark Sky koordineres lokalt af Samsø Energiakademi.

Et nyt kæmpe bogværk om Danmark

TRAP Danmark udgiver frem til 2021 et bogværk på 34 bind, 98 kommunebøger og et digitalt univers, og skriver *"Trap Danmarks 6. udgave er et omfattende univers af levende fortællinger, tværfaglige beskrivelser og leksikale informationer om Danmark. Her finder du den væsentligste viden om dansk geologi, geografi, biologi, arkæologi, historie, kultur, kunst, arkitektur samt samfunds- og erhvervsliv"*. Flere medarbejdere i Teknisk forvaltning har bidraget til værket med forslag til indhold, udarbejdelse af tekster og korrekturlæsning. Kommunebogen om Samsø forventes udgivet medio 2020.

Naturafdelingen, februar 2020

Bjarne Manstrup